

УДК 340.12

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-10\(15\)-132-143](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-10(15)-132-143)

Загородня Алла Анатоліївна доктор педагогічних наук, доцент, головний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, вулиця Січових Стрільців, 52Д, м. Київ, 04053, <https://orcid.org/0000-0003-2418-1670>

ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНО-АНТРОПОЛОГІЧНИХ ІДЕЙ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ

Анотація. У статті проаналізовано соціально-антропологічні ідеї освіти та виховання особистості в другій половині ХІХ століття. Визначено, що одним з найважливіших завдань, від яких безпосередньо залежить подальший розвиток нашої країни, є виховання підростаючого покоління та формування всебічно розвиненої особистості, що вимагає спеціальної організації навчання, спрямованої на формування креативності мислення, ініціативності й самостійності, творчих здібностей, соціально-моральних якостей, здатності працювати й навчатися впродовж усього життя. Окреслено постановку проблеми, яка потребує комплексного розв'язання не тільки силами школи, сім'ї і громадськості, а й низкою антропологічних наук: психологією, педагогікою, етикою, соціологією, правознавством тощо. Визначено, що у цій площині особливого значення набуває соціально-антропологічний підхід, що передбачає системне використання даних усіх наук про людину та їх урахування в організації та здійсненні освітнього процесу. Виокремлено, що соціально-економічне, культурне та духовне відродження України, реформаційна перебудова суспільства безпосередньо стосується освіти і, зокрема, виховного процесу. Особливо у технологіях навчання та виховання стає пріоритетною «модель суб'єкт-суб'єктної взаємодії», а це, в свою чергу, потребує нової педагогіки. Акцентовано увагу на новій педагогіці, яка формується на принципах гуманізації та демократизації в умовах відродження національної культури, формування ринкової економіки. Зокрема на новій педагогіці, яка створюється саме тоді, коли у педагогічні процеси надходять інноваційні ідеї, які ґрунтуються на вітчизняному, враховуючи соціально-антропологічні ідеї освіти та виховання особистості другої половини ХІХ століття.

Встановлено, що на сучасному етапі реформування життя суспільства висунуто високі вимоги до системи освіти, існує нагальна потреба не тільки в ретельній фаховій підготовці молоді, але й у розширенні світогляду, сучасного професійного мислення, високої освіченості, індивідуального усвідомлення

значення загальнолюдських цінностей. У процесі отримання освіти особистість знайомиться з тим, що принцип пріоритету загальнолюдських цінностей закладено в стратегію і тактику реформування системи освіти. Нова ієрархія цінностей, у якій загальнолюдське стоїть на першому місці, – методологічна ідея, закладена в національні закони, концепції, програми у сфері виховання й освіти. Доведено, що становлення соціально-антропологічних ідей освіти і виховання особистості другої половини ХІХ століття – 1917 р. стало одним із способів гуманізації освіти і виховання, укорінення особистісно-орієнтованого навчання; дало можливість по-новому визначити освітні функції як креативні та гуманістичні, що дають змогу готувати молодь до зміни існуючої дійсності і створення кращої, яка більшою мірою втілювала б у собі гуманістичні цінності.

Ключові слова: соціально-антропологічні ідеї освіти, виховання особистість, друга половина ХІХ століття, особистісно-орієнтованого навчання, спеціальна організація навчання, формування креативності мислення, ініціативність і самостійність, творчі здібності.

Zagorodnya Alla Anatoliyivna Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Chief Researcher of the Department of History and Philosophy of Education, Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 52D Sichovykh Striltsiv St., Kyiv, 04053, <https://orcid.org/0000-0003-2418-1670>

ON THE QUESTION OF SOCIAL AND ANTHROPOLOGICAL IDEAS OF EDUCATION AND EDUCATION OF PERSONALITY IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

Abstract. The article analyzes the socio-anthropological ideas of education and personal training in the second half of the 19th century. It was determined that one of the most important tasks, on which the further development of our country directly depends, is the education of the younger generation and the formation of a comprehensively developed personality, which requires a special organization of education aimed at the formation of creative thinking, initiative and independence, creative abilities, social and moral qualities, the ability to work and learn throughout life. The statement of the problem is outlined, which requires a complex solution not only by the forces of the school, family and the public, but also by a number of anthropological sciences: psychology, pedagogy, ethics, sociology, jurisprudence, etc. It was determined that in this area, the socio-anthropological approach assumes the systematic use of data from all human sciences and their consideration in the organization and implementation of the educational process. It is highlighted that the socio-economic, cultural and spiritual revival of Ukraine, the reformation of society is directly related to education and, in particular, the educational process. Especially in the technologies of teaching and education, the «model of subject-subject interaction» becomes a priority, and this, in turn, requires a new pedagogy. Attention

is focused on the new pedagogy, which is formed on the principles of humanization and democratization in the conditions of the revival of national culture, the formation of a market economy. In particular, on the new pedagogy, which is created precisely when innovative ideas are introduced into the pedagogical processes, which are based on the domestic, taking into account the socio-anthropological ideas of education and personality training of the second half of the 19th century.

It has been established that at the current stage of reforming society, high demands are placed on the education system, there is an urgent need not only for thorough professional training of young people, but also for the expansion of worldview, modern professional thinking, high education, and individual awareness of the importance of universal human values. In the process of getting an education, a person becomes familiar with the fact that the principle of priority of universal values is embedded in the strategy and tactics of reforming the education system. The new hierarchy of values, in which the universal is in the first place, is a methodological idea embedded in national laws, concepts, and programs in the field of upbringing and education. It is proved that the development of socio-anthropological ideas of education and personality training in the second half of the 19th century - 1917 became one of the ways of humanizing education and training, rooting personality-oriented learning; made it possible to define educational functions in a new way as creative and humanistic, which make it possible to prepare young people to change the existing reality and create a better one, which would embody humanistic values to a greater extent.

Keywords: socio-anthropological ideas of education, personality education, the second half of the 19th century, person-oriented education, special organization of education, formation of creative thinking, initiative and independence, creative abilities.

Постановка проблеми. Одним з найважливіших завдань, від яких безпосередньо залежить подальший розвиток нашої країни, є виховання підростаючого покоління та формування всебічно розвиненої особистості, що вимагає спеціальної організації навчання, спрямованої на формування креативності мислення, ініціативності й самостійності, творчих здібностей, соціально-моральних якостей, здатності працювати й навчатися впродовж усього життя. Ця проблема потребує комплексного розв'язання не тільки силами школи, сім'ї і громадськості, а й низкою антропологічних наук: психологією, педагогікою, етикою, соціологією, правознавством тощо. У цій площині особливого значення набуває соціально-антропологічний підхід, що передбачає системне використання даних усіх наук про людину та їх урахування в організації та здійсненні освітнього процесу.

Соціально-економічне, культурне та духовне відродження України, реформаційна перебудова суспільства безпосередньо стосується освіти і, зокрема, виховного процесу. У технологіях навчання та виховання стає

пріоритетною «модель суб'єкт-суб'єктної взаємодії», а це, в свою чергу, потребує нової педагогіки. Нова педагогіка формується на принципах гуманізації та демократизації в умовах відродження національної культури, формування ринкової економіки. Нова педагогіка створюється саме тоді, коли у педагогічні процеси надходять інноваційні ідеї, які ґрунтуються на вітчизняному і зарубіжному досвіді, зокрема, враховуючи соціально-антропологічні ідеї освіти та виховання особистості другої половини XIX століття.

За грецьким визначенням, «антропологія» – це (за словником В. Даля) давня грецька наука про людину; людинознавство; знання про стан душі та тіла. Психологія, педагогіка, соціологія, етика, анатомія, фізіологія та інші – складові антропологічної науки. На сьогодні у дослідженні проблеми освіти, виховання і розвитку особистості зроблено немало, та все ж її актуальність не зменшується.

Інтеграція основних досліджень психолого-педагогічних дисциплін з поєднанням природних особливостей особистості дає змогу глибше вивчити особистість, сприяти розвитку моральних властивостей дитини. Особлива роль у цьому належить психології особистості, яка повинна розкрити закономірності морального розвитку людини як наукової основи для перебудови конкретної методики морального виховання. У зв'язку із змінами, що відбуваються у нашому суспільстві, проблема керування розвитком всебічно і гармонійно розвиненої особистості набуває особливого значення. Формування такої особистості – тривалий процес, який проходить низку суворо детермінованих і специфічних етапів. Усі вони опосередковані рівнем соціально-економічного розвитку суспільства; наявністю соціальної основи в життєдіяльності людини, усуненням розриву між свідомістю і поведінкою, що забезпечує цілісність становлення особи. Останнє має системний характер. Взаємозв'язок і єдність виявляються у різноманітності якостей особистості, тому конкретні форми і види діяльності особистості, взаємини в суспільстві – це основа, головна детермінуюча сукупність її соціально-психологічних якостей. Спеціальними дослідженнями доведено, що розвиток розумових потреб відображає своєрідні індивідуальні запити особистості і способи їх задоволення. Усебічний розвиток таких потреб у кінцевому результаті є метою соціального прогресу. При цьому йдеться про відповідність їх можливостям суспільства, гармонійне поєднання суспільних і особистих запитів. Інакше кажучи, критерії розумності потреб і способів їх задоволення виражаються такою мірою, якою вони сприяють всебічному розвитку окремого індивіда і прогресу суспільства загалом. Тому під час виховання слід прагнути щоб система знань і орієнтацій підростаючої особистості відповідала соціально апробованим цінностям. Випадки ж невідповідності виникають тоді, коли останні розкриваються на фоні соціально незначущих об'єктів, коли гіперболізується роль неістотних сторін діяльності і поведінки людини, формується псевдо-престижність. Людина не стане

особистістю, якщо метод виховання не передбачатиме керування способами дій, поведінкою, принциповість тощо [1, С. 43].

Необхідно, щоб вона володіла антропологічними засобами реалізації своїх орієнтацій, до яких, поряд із знаннями і вміннями, навичками, способами дій, можуть бути піднесені і характерологічні, у тому числі емоційні та вольові якості, формування мотиваційного компонента. Також необхідно керувати розвитком дитини. Так, учень повинен знати, чому наявність певних якостей в особистості робить її вихованою, а відсутність – неповноцінною. Оскільки особистість формується у певному мікросередовищі, у процесі залучення її в той чи інший вид діяльності, то й сама діяльність може мати в собі виховний фактор (скажімо, процес навчання). З погляду реалізації питання керування моральною поведінкою і вихованням у процесі аналізу виховних виявів інтерес викликає досвід вивчення співвідношення інтуїтивних і дискурсивних (логічних) компонентів. Так, сумління можна інтерпретувати і як інтуїцію, що виявляється при розв'язанні практичних моральних завдань, і як життєву позицію. Але інтуїція повинна перевірятися логікою так само, як розв'язок знайденого логічним шляхом – інтуїцією. Важливе значення має врахування і тієї обставини, що керувати розвитком особистості можна лише за правильної організації діяльності і активності суб'єкта виховання. Велику увагу обґрунтуванню і розробці цього положення приділяв Г.С. Костюк [3, С. 22].

Становлення соціально-антропологічних ідей освіти і виховання другої половини ХІХ століття – 1917 р. стало одним із способів гуманізації освіти і виховання, укорінення особистісно-орієнтованого навчання, яке спирається на принцип природо відповідності, культуру відповідності, амбівалентності, людино центризму, діалогізму, самопізнання, самовиховання та саморозвитку, тощо. Особливо цінним у цій площині є звернення до освітньо-виховного досвіду педагогіки періоду другої половини ХІХ століття – 1917 р., що характеризується пошуками шляхів реформування системи освіти і виховання, інтенсифікацією психолого-педагогічних досліджень, створенням і розвитком нової педагогічної думки – педагогічної антропології, орієнтованої на спеціальне вивчення людини для узгодження педагогічної теорії та практики з людською природою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітним аспектам проблеми становлення соціально-антропологічних ідей освіти і виховання другої половини ХІХ століття – 1917 р. присвячена значна кількість наукових досліджень, зокрема: термінологічне поле педагогічної антропології (В. Андрущенко, А. Возняк та ін.); історико-педагогічні розвідки становлення й розвитку педагогічної антропології (В. Мозговий, І. Матвійчук, М. Окса та ін.); концепції філософсько-антропологічної думки (В. Винниченко, М. Коцюбинський, Г. Сковорода, Л. Українка, К. Ушинський та ін.) [7].

Соціально-антропологічних ідей освіти та виховання особистості в другій половині ХІХ століття – 1917 р., орієнтовані на реформування освіти, зокрема, через гуманізацію системи освіти і виховання.

Де гуманізація освіти означає створення умов для розв'язання першочергових завдань: оволодіння культурною спадщиною гуманістичного спрямування; забезпечення системою інтегрованих знань про суспільство, які б, разом із набутими вміннями, стали основою самопізнання, самоосвіти особистості, виявлення та розвитку її творчого потенціалу; адаптація особистості до навколишнього світу як результат засвоєння необхідних знань, так і формування навичок і вмінь спілкування з іншими людьми на гуманістичній основі, організації власної діяльності тощо. У наш час національна система виховання покликана відтворити у молодому поколінні генетичний код рідного народу, його мову, національний характер, своєрідність світосприйняття, національний спосіб мислення, самосвідомість, духовність, патріотизм. А для цього необхідно звернутися до суті ціннісних орієнтацій українського народу і традицій їх формування в історичному розвитку нації. Гуманізація освіти потребує особистісного висвітлення й сприйняття минулого на основі співвідношення суб'єктивних оцінок із загальнолюдськими цінностями, що має докорінно змінити мету викладання гуманітарних дисциплін. Таке ставлення відображає ціннісний підхід до об'єкта і відбивається в оцінних судженнях.

Мета статті – дослідження соціально-антропологічних ідей освіти і виховання особистості в другій половині XIX століття.

Виклад основного матеріалу. Головним орієнтиром усіх освітніх реформ слід вважати педагогічний процес як процес життєтворчості, під час якого людина творить себе і своє життя. Зміни, що відбуваються в оточенні індивіда, вимагають від нього належної підготовки для успішної діяльності і в умовах сьогодення, і в майбутньому. Традиційна школа з адаптаційним характером навчання не забезпечує такої підготовки, не відповідає викликам сучасної цивілізації. Модернізований процес навчання в новій школі повинен задовольняти потреби підготовки до життя в нових соціально-економічних і політичних умовах. Взаємозалежність освітньої та соціально-економічної систем спонукає по-новому визначити освітні функції як креативні та гуманістичні, що дають змогу готувати молодь до зміни існуючої дійсності і створення кращої, яка більшою мірою втілювала б у собі гуманістичні цінності. Оскільки адекватний аналіз поведінки індивіда й оптимальне формування його особистості можливі тільки тоді, коли відомі, по-перше, сукупність умов і впливів, які діють на нього як стимули, і, по-друге, сукупність внутрішніх процесів, що опосередковують ці умови і впливи, то запорукою успішної праці вчителя є глибокі знання про людину та її оточення, а також здатність застосовувати ці знання у педагогічній практиці [3, С. 22].

Такі знання накопичені багатьма дисциплінами, що вивчають людину та різні аспекти її життя. Нині вчитель, якщо й користується цими знаннями, то натрапляє на великі труднощі, пов'язані з їх інтеграцією, яка б забезпечила цілісний образ людини і врахувала б багато-аспектність людського життя. У

такій ситуації стає зрозуміло, що для сучасної педагогіки найбільш прийнятну перспективу створює антропологія, яка в найширшому розумінні є загальною наукою про людину в усіх аспектах її життя. Вона трактує окремого індивіда як інтегральну цілісність, враховуючи при цьому сукупний цілісний вплив на нього з боку оточення. Точніше кажучи, з точки зору антропології індивід становить біосоціокультурну цілісність, а створювані ним продукти, матеріальні чи інтелектуальні, є спільним результатом його рис і впливів оточення.

Основним завданням антропології є пов'язування між собою різноманітних аспектів людинознавства, що їх вивчають різні спеціалізовані дисципліни, а також координація та інтеграція роздрібнених знань про людину. Інтегроване знання про людину є дуже потрібним, зокрема, для теорії та практики освіти. Аналіз освітніх процесів і проблем в антропологічній перспективі має забезпечити врахування суб'єктивності й автономії людського індивіда – учасника зазначених процесів, цілісності взаємодії цього індивіда з оточенням і широкого контексту пов'язаних із цим явищ. Про тісні зв'язки між антропологією і педагогікою говорять останнім часом деякі педагоги (насамперед ті з них, хто вказує на брак синтезу людинознавчих знань у психологічних концепціях). Вже можна вважати фактом існування педагогічної антропології, що окреслюється як орієнтація на відгалуження педагогічних наук про детермінацію процесу виховання людини, як сукупність педагогічно-філософських міркувань, головною метою яких є з'ясування ролі чинників біологічних, суспільних, культурних і свідомісних у становленні людської особистості. Розгляд розвитку особистості у його залежності від численних зовнішніх і внутрішніх чинників засвідчує, що презентоване антропологією бачення людського індивіда та його оточення безпосередньо тяжіє до системного сприймання людини.

Згідно із системним баченням поведінка індивіда залежить від того, що відбувається у його внутрішній організації і в зовнішньому оточенні. Індивід існує в навколишній дійсності і утримує себе у функціональній рівновазі завдяки подоланню перешкод і запобіганню їхній появі. Він функціонує у власних інтересах і є власним організатором, прагне підтримання та максимального продовження свого існування, отримує інформацію і енергію з оточення, зберігає, перетворює їх та передає оточенню. Наявність цих рис дає підставу розглядати людський індивід як окремий вид тієї чи іншої автономної системи. Крім людини, до категорії автономних систем слід віднести всі інші організми, у тому числі тваринні і рослинні. Автономними системами так само є різного роду людські групи, наприклад, родини або народи. Отже, автономна система надає можливість цілісного трактування не тільки людського індивіда, але й людських спільнот, завдяки чому може бути корисною в дослідженнях із культурної та соціальної антропології. Прийнятий в антропології принцип "цілісної людини", з точки зору теорії автономної системи, передбачає

передусім нерозривність у людини процесів енергетичних та інформаційних (або соматичних та духовних). Тісний взаємозв'язок і взаємне опосередкування цих процесів ведуть до того, що будь-які зміни (у тому числі суто інформаційні або суто енергетичні) впливають на функціонування цілої системи, порушуючи її функціональну рівновагу.

Усі реакції автономної системи є елементами її поведінки як єдиного цілого. Зокрема, на той чи інший подразник людський індивід реагує як єдине ціле; реакція визначається сукупністю чинників – зовнішніх і внутрішніх, інформаційних і енергетичних. Аналіз найбільш поширених психологічних концепцій дає змогу вважати, що кожна з них враховує лише незначну частку чинників, які детермінують людську поведінку. Натомість системна концепція людини, що ґрунтується на теорії автономної системи, враховує всі істотні детермінанти такої поведінки, а саме: чинники зовнішні (інформаційні й енергетичні) та чинники внутрішні (знову-таки інформаційні й енергетичні). Отже, антропологічний (концептуально-цілісний) підхід в системі педагогіки – це єдність певних складових: цілісне бачення людини та її життя, духовно-орієнтовані відносини між студентами, між студентами і викладачами, між викладачами тощо. Аналіз літературних джерел свідчить, що основоположником педагогічної антропології слід вважати К. Ушинського, до якого педагогіка розглядалася як наука, що не мала відношення до біологічної природи людини, а була лише зібранням порад і рекомендацій; він же основою педагогіки назвав такі антропологічні науки як анатомія, фізіологія, психологія, соціально-історичні науки, що надають принципову можливість пізнання природи людини як істоти діяльної, яка динамічно розвивається під впливом середовища й виховання. Як вважав К. Ушинський, - якщо педагогіка хоче виховати людину в усіх відношеннях, то вона повинна спочатку пізнати її також у всіх відношеннях. У його праці «Педагогічна антропологія» (1867-1868) доведено, що педагогіка не може успішно розвиватися, якщо її ізолювати від педагогічної антропології. Вчений запропонував організацію педагогічних (або антропологічних) факультетів для підготовки педагогів, висунувши основну вимогу єдності навчання і виховання: навчання має сенс у педагогічному процесі тільки як спосіб виховання. К. Ушинський, надаючи великого значення вихованню, розумів, що воно не всемогутнє, що межі виховної діяльності зумовлені духовною і фізичною природою людини й тим суспільним середовищем, у якому людині доводиться жити. Саме він сформулював принципові засади природо відповідності [12]. Також у першій половині ХХ століття, виникли педагогічні технології педологів-рефлексологів, видатних педагогів А. Макаренка і В. Сухомлинського, що спиралися на антропологізм і досягнення яких були ілюстрацією діалектики наукового вчення і практики. Ці вчені теоретично обґрунтували предмет педагогіки й сутність виховання, роль спадковості у формуванні особистості; приділили увагу питанню співвідношення біологічного й соціального, рефлексів і

інстинктів; запропонували створення класів вирівнювання для учнів, які не встигають у навчанні, звернули увагу на політехнічну підготовку школярів, виховну роль колективу, який згуртовує, змістовну шкільну діяльність, на основі чого постав ще один виховний феномен – духовне середовище [10]. Аналіз світової й вітчизняної філософсько-психолого-педагогічної спадщини довів, що антропологізм як педагогічний погляд розвивався за схемою – наївний → сумативний → феноменологічний і мав би бути визначений лише як принцип (центральне пояснення проблем освіти з погляду відповідності її природі людини) з певними змінами в антропологічних концепціях у ХХ столітті.

Антропологічний підхід у педагогіці дає змогу переглянути зміст освіти і виховання, впровадити нові форми освіти, які з позицій системної педагогічної антропології мають забезпечити: – досить повне самопізнання учня на базі адекватної самооцінки і самосприйняття; – розширення діапазону його самодіяльності, яка б гарантувала йому можливість успішного самоуправління у власних інтересах і самореалізації; – індивідуалізація навчання; – уможливлення одержання учнем інформації, яка б сприяла його найбільш повному й різнобічному розвитку; – забезпечення можливості для учня впливу з його боку на оточення, щоб пристосувати останнє до його потреб; – вивільнення творчих можливостей учня і забезпечення умов для їх широкої презентації; – вибір відповідно до нахилів учня напряму подальшого навчання і, згідно з цим, групи професій або конкретної професії; – уможливлення для учня бажаних для нього міжособистісних контактів [4, 14-15]. Антропологічний підхід повинен забезпечити ефективний розвиток освітніх систем, якщо вони будуть спиратися на такі принципи саморозвитку: – принцип відповідності педагогічного впливу природі дитини; – принцип культури відповідності: культура виховання і виховання культурою; – принцип соціо-відповідності – створення сприйнятливих соціальних умов для успішного розвитку і саморозвитку дитини; – принцип амбівалентності – організація педагогічного впливу, який узгоджено з мінливими природними та внутрішньо-особистими умовами; – принцип гуманізму у вихованні тощо [6; 5, С. 135].

Саме на підставі цих принципів освітні системи ХХІ століття реалізують головну форму антропологічного підходу до завдань освіти: учень не готується до життя, він вже живе тут і зараз. У недалекому минулому ми “перехворіли” опорними сигналами, педагогікою співробітництва та іншими новаціями, сьогодні їх хвиля поповнюється вальдорфською педагогікою, школою “діалогу культур” тощо. Настає час, коли людина постає в освіті як цілісність, і освіта інтегрує різні підходи до навчання та виховання, щоб людина, оцінюючи своє місце у світі та рівень реалізації життєвого сенсу, на кожному етапі була задоволена своїм життям в усіх його проявах.

Тому на сучасному етапі реформування життя суспільства висунуто високі вимоги до системи освіти, існує нагальна потреба не тільки в ретельній

фаховій підготовці молоді, але й у розширенні світогляду, сучасного професійного мислення, високої освіченості, індивідуального усвідомлення значення загальнолюдських цінностей. У процесі отримання освіти особистість знайомиться з тим, що принцип пріоритету загальнолюдських цінностей закладено в стратегію і тактику реформування системи освіти. Нова ієрархія цінностей, у якій загальнолюдське стоїть на першому місці, – методологічна ідея, закладена в національні закони, концепції, програми у сфері виховання й освіти. Це, у свою чергу, впливає з Конституції України, де підтверджено пріоритетність загальнолюдських цінностей. Постановка проблеми загальнолюдських цінностей виникає як відповідь на виклик часу. Тому гуманітарний бік освіти є однією зі складових процесу виховання індивідуальних якостей особистості. Саме гуманізація виступає як складова сфери формування майбутнього професіонала, забезпечуючи всебічний розвиток особистості. Виходячи з того, що нині, ще більше, ніж раніше, на молоде покоління покладаються надії, пов'язані з подальшою долею України, владним структурам доцільно зосередити увагу на реалізації молодіжної державної політики. Серцевиною такої багатофункціональної політики повинне стати формування у молоді всіх національностей високих гуманістичних і патріотичних почуттів. Однак слід прийняти до уваги, що поряд із соціальними цінностями на особливу увагу заслуговують особистісні цінності. Вони, як і соціальні, існують у вигляді ідеалів, взірця досконалості й остаточно орієнтують індивідуальну діяльність кожного конкретного суб'єкта. В особистісному плані цінність може бути визначена як відношення до предметів і явищ дійсності, яке спрямовує людину до істинного блага, розкриває перед нею можливості життя, сповненого всебічного щастя. Залежність між різними об'єктами, які входять у сферу ціннісної орієнтації молоді, дозволяє визначити деякі загальні тенденції процесу їх формування, встановити вплив факторів, які визначають їхню поведінку. Ті чи інші ціннісні орієнтації особистості зумовлені тим, що пріоритети студентської молоді як суб'єкта суспільної поведінки в багатогранній соціальній діяльності є складовою ставлення студентства до різноманітних видів діяльності, а також до самої себе, установок і спонукань, якими вона керується, цінностей, на які спрямована її діяльність. Як основний показник аналізу вивчення кількісних і якісних характеристик ролі ціннісних орієнтацій в утвердженні життєвих пріоритетів визначимо перш за все понятійний апарат. Особливу увагу слід звернути на поняття “життєвий пріоритет”, що розглядається як вираження системи домінантних ціннісних орієнтацій. Це визначає спрямованість її діяльності. Під час розгляду співвідношення пріоритетів особистості із ціннісними орієнтаціями прослідковується їхній зв'язок із діяльністю, адже саме це має суттєве значення у справі діагностики формування активних життєвих пріоритетів. Коли мова йде про цілеспрямовану діяльність особистості, вона завжди буде певним чином орієнтована відносно цінностей, тому саме в системі цінностей

виражається ставлення людини, суспільства до світу. Ціннісна свідомість творить власний світ, світ емоційних переживань, ціннісних образів. У ціннісній формі людина не об'єктивує, а суб'єктивує зовнішню дійсність, привласнюючи її, надаючи “людського” значення, стверджуючи тотожність з собою. Світ цінностей – це світ практичної діяльності. Наше емоційне ставлення до явищ зовнішнього буття, їх оцінка здійснюється у практичному житті.

Висновки. Таким чином, становлення соціально-антропологічних ідей освіти і виховання особистості другої половини ХІХ століття – 1917 р. стало одним із способів гуманізації освіти і виховання, укорінення особистісно-орієнтованого навчання; дало можливість по-новому визначити освітні функції як креативні та гуманістичні, що дають змогу готувати молодь до зміни існуючої дійсності і створення кращої, яка більшою мірою втілювала б у собі гуманістичні цінності.

Література:

1. Аносов І.П. Антропологічний підхід як детермінанта сучасних освітніх змін. *Роль антропологічного фактора в освітніх технологіях ХХІ століття*. №7-8 (45-46), 2002. с. 4142.
2. Бех І. Особистісно-зорієнтоване виховання: шляхи реалізації // *Рідна школа*. 1999. №12. с.13-16.
3. Болотіна В.Ю. Роль антропологічних факторів у формуванні моральних властивостей особистості. *Роль антропологічного фактора в освітніх технологіях ХХІ століття*. №7-8 (45-46), 2002. с. 22
4. Гегель Ф. *Философия истории* // Сочинения. М., Л., 1935. Т.8.
5. Державна національна програма «Освіта» (Україна – ХХІ століття). К.: Райдуга, 1994.
6. Барулин В.С. *Социально-философская антропология*. М.: Омега, 1994.
7. Загородня А.А., Середіна І.А. Соціально-антропологічні ідеї освіти і виховання в науковому осмисленні феноменологів. *Наукові записки Малої академії наук України*. 2022. № 2(24). с. 37-43. DOI: <https://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-24-05> <http://snman.science/index.php/sn/article/view/119>
8. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; за заг. ред. О.М.Пехоти. К.: А.С.К., 2001. 256 с.
9. Римаренко Ю.І., Шкляр Л.Є., Римаренко С.Ю. *Етностержавознавство. Теоретико-методологічні засади*. К.: Інститут держави і права НАН України, 2001. 264 с.
10. Сухомлинський В.О. *Вибрані твори у 5-ти томах*. К., 1976. Т.2.
11. Теория и практика личностного ориентированного образования. *«Круглый стол»* // Педагогика. 1996. № 5.
12. Ушинський К. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології // *Вибрані педагогічні твори*. У 2-х т. Т.1. К., 1982.
13. Фромм Э. *Духовная сущность человека. Способность к добру и злу. Свобода, детерминизм, альтернативность* // *Философские науки*. 1990. № 8. Гл. 6. с. 85.
14. Юркевич П.Д. *Философские произведения*. М., 1990.

References:

1. Anosov I.P. (2002.). *Antropologichnij pidhid yak determinanta suchasnih osvitnih zmin [Anthropological approach as a determinant of modern educational changes]. Rol' antropologichnogo faktora v osvitnih tekhnologiyah HKHI st - The role of the anthropological factor in educational technologies of the 21st century*, 7-8 (45-46), 411. [in Ukrainian].

2. Bekh I. (1999). Osobistisno-zorientovane vihovannya: shlyahi realizacii [Person-oriented education: ways of implementation]. *Ridna shkola - Native school*, 12. c.13-16. [in Ukrainian].
3. Bolotina V.YU. (2002). Rol' antropologichnih faktoriv u formuvanni moral'nih vlastivostej osobistosti [The role of anthropological factors in the formation of moral properties of the individual]. *Rol' antropologichnogo faktora v osvithih tekhnologiyah HKHI st - The role of the anthropological factor in educational technologies of the 21st century*, 7-8 (45-46), 22. [in Ukrainian].
4. Gegel' F. (1935). Filosofiya istorii [Philosophy of history]. *Sochineniya – Compositions*, (8). [in Ukrainian].
5. Derzhavna nacional'na programa «Osvita» (Ukraina – HKHI stolittya) [State national program "Education" (Ukraine - 21st century)]. (1994). [in Ukrainian].
6. Barulin V.S. (1994). Social'no-filosofskaya antropologiya [Socio-philosophical anthropology]. [in Ukrainian].
7. Zagorodnya A.A., Seredina I.A. (2022). Social'no-antropologichni ideї osviti i vihovannya v naukovomu osmyslenni fenomenologiv [Socio-anthropological ideas of education and upbringing in the scientific understanding of phenomenologists]. *Naukovi zapiski Maloi akademii nauk Ukraini - Scientific notes of the Small Academy of Sciences of Ukraine*, 2(24). 37-43. Retrieved from DOI: <https://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-24-05> <http://snman.science/index.php/sn/article/view/119> [in Ukrainian].
8. Osvitni tekhnologii: Navchal'no-metodichnij posibibnik [Educational technologies: Educational and methodological manual]. (2001). O.M.Pehota, A.Z.Kiktenko, O.M.Lyubars'ka ta inshi; za zag. red. O.M.Pehoti, 256. [in Ukrainian].
9. Rimarenko YU.I., SHklyar L.C., Rimarenko S.YU. (2001). Etnoderzhavoznavstvo [Ethno-power science]. *Teoretiko-metodologichni zasadi - Theoretical and methodological principles*, 264. [in Ukrainian].
10. Suhomlinsk'ij V.O. (1976). Vibrani tvori u 5-ti tomah [Selected works in 5 volumes], (2). [in Ukrainian].
11. Teoriya i praktika lichnostnogo orientirovannogo obrazovaniya [Theory and practice of personality-oriented education]. (1996). «Kruglyj stol» - "Round table", (5). [in Ukrainian].
12. Ushins'kij K. (1982). Lyudina yak predmet vihovannya. Sproba pedagogichnoi antropologii [Man as a subject of education. An attempt at pedagogical anthropology]. *Vibrani pedagogichni tvori - Selected pedagogical works*, 2 (1). [in Ukrainian].
13. Fromm E. (1990). Duhovnaya sushchnost' cheloveka. Sposobnost' k dobru i zlu. Svoboda, determinizm, al'ternativnost' [The spiritual essence of man. The capacity for good and evil. Freedom, determinism, alternativeness]. *Filosofskie nauki - Philosophical Sciences*, 8 (6), 85. [in Ukrainian].
14. YUrkevich P.D. (1990). Filosofskie proizvedeniya [Philosophical works]. [in Ukrainian].